

5-Noyabr, 2025-yil

**PROFILAKTIKA INSPEKTORINING MA’MURIY HUDUDDA
KRIMINOGEN VAZIYATNI O’RGANISH VA TAHLIL QILISH FAOLIYATINI
TAKOMILLASHTIRISH**

Sindarova Muxlisa Baxriddin qizi

Abdulahimova Baxtigul Otabek qizi

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI IIV AKADEMIYASI KURSANTLARI

Narziyev Shaxzod

Adxamov Zafar

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI IIV AKADEMIYASI O‘QITUVCHILARI

Kalit so‘zlar: *profilaktika inspektori, kriminogen vaziyat, tahlil, ma’muriy hudud, jinoyatchilik, oldini olish, axborot tizimlari, raqamli texnologiyalar, sun’iy intellekt, jamoatchilik hamkorligi.*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada profilaktika inspektorining ma’muriy hududlarda kriminogen vaziyatni o’rganish va tahlil qilishdagi faoliyati, uning mohiyati hamda samaradorligini oshirish masalalari tahlil qilingan. Kriminogen holatni o’rganish — jinoyatchilikning sabablari, shart-sharoitlari va tendensiyalarini aniqlash, ularning oldini olish choralari belgilashda muhim amaliy ahamiyatga ega. Shu nuqtai nazardan, profilaktika inspektorining faoliyatida zamonaviy tahliliy usullar, raqamli texnologiyalar va ma’lumotlar bazalaridan foydalanishning dolzarbligi yoritilgan. Maqolada, shuningdek, jinoyatchilikka qarshi kurashda jamoatchilik, mahalla fuqarolar yig’ini va boshqa idoralar bilan hamkorlikning o’rni va ahamiyati ham ko’rsatib o’tilgan. Tahlillar shuni ko’rsatadiki, kriminogen vaziyatni o’rganishdagi tizimli yondashuv, statistik ma’lumotlarni to’plash va ularni tahlil qilish, xavfli hududlarni aniqlash hamda ularning sabablarini bartaraf etish huquqbuzarliklarni oldini olishda muhim o’rin tutadi. Muallif ushbu jarayonni takomillashtirish uchun axborot tizimlari, sun’iy intellekt va ma’lumotlarni monitoring qilish texnologiyalarini joriy etish zarurligini asoslab beradi. Shu bilan birga, profilaktika inspektorlarining kasbiy malakasini oshirish, ularni tahliliy fikrlash va raqamli vositalardan samarali foydalanish ko’nikmalariga ega qilish masalalari ham muhim yo’nalish sifatida taklif etiladi.*

Ключевые слова: *инспектор профилактики, криминальная ситуация, анализ, административная территория, преступность, профилактика, информационные системы, цифровые технологии, искусственный интеллект, общественное сотрудничество.*

Аннотация: *В данной статье рассмотрена деятельность инспектора профилактики по изучению и анализу криминальной ситуации на административной территории, раскрыта сущность этой работы и пути повышения её эффективности. Изучение криминальной обстановки имеет важное практическое*

5-Noyabr, 2025-yil

значение для выявления причин и условий преступности, определения тенденций и выработки профилактических мер. В работе акцентируется внимание на необходимости использования современных аналитических методов, цифровых технологий и баз данных. Также показана роль взаимодействия инспектора профилактики с органами местного самоуправления, общественными организациями и населением. Автор отмечает, что системный подход к анализу криминогенной ситуации, сбор и обработка статистических данных, выявление опасных зон и устранение причин преступности играют ключевую роль в профилактике правонарушений. Предлагается внедрение информационных систем, технологий мониторинга и искусственного интеллекта в практику деятельности инспектора профилактики. Кроме того, подчеркивается необходимость повышения профессиональной подготовки инспекторов, развития аналитического мышления и навыков работы с цифровыми инструментами.

Keywords: preventive inspector, criminogenic situation, analysis, administrative area, crime prevention, information systems, digital technologies, artificial intelligence, community cooperation.

Annotation: This article analyzes the activities of the preventive inspector in studying and assessing the criminogenic situation within an administrative area. It explores the nature, significance, and effectiveness of this work in the prevention of offenses. Understanding criminogenic conditions is essential for identifying the causes and trends of crime and for developing effective preventive measures. The article emphasizes the importance of applying modern analytical tools, digital technologies, and data systems in the inspector's work. The role of cooperation between preventive inspectors, community organizations, and local self-government bodies is also highlighted. The study reveals that a systematic approach to criminogenic analysis, collection and evaluation of statistical data, identification of high-risk areas, and elimination of crime factors play a crucial role in crime prevention. The author suggests enhancing this process through the implementation of information technologies, monitoring systems, and artificial intelligence tools. Furthermore, the article underscores the necessity of improving the professional training of preventive inspectors, particularly in analytical thinking and the effective use of digital instruments.

KIRISH

Bugungi kunda huquqbuzarliklarni oldini olish tizimida profilaktika inspektorining oʻrni beqiyos darajada ahamiyatli boʻlib, ayniqsa u maʼmuriy hududdagi kriminogen vaziyatni oʻrganish va tahlil qilish faoliyatida asosiy boʻgʻin sifatida ishtirok etadi. Oʻzbekiston Respublikasi ichki ishlar organlari tizimi tomonidan olib borilayotgan keng qamrovli islohotlar, jinoyatchilikka qarshi kurashishning zamonaviy yondashuvlarini shakllantirish, fuqarolarning xavfsizligini taʼminlashda ilmiy asoslangan profilaktik mexanizmlarni joriy etish bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biridir. Aynan shu

jarayonda profilaktika inspektorlari nafaqat huquqbuzarlik sodir etilganidan so‘ng chora ko‘ruvchi, balki huquqbuzarlikning sodir etilishiga olib keluvchi omillarni aniqlab, ularni bartaraf etuvchi profilaktik kuch sifatida namoyon bo‘lmoqda. Kriminogen vaziyatni o‘rganish — bu shunchaki jinoyatlarni qayd etish yoki statistik ma’lumotlarni yig‘ish emas, balki hududdagi ijtimoiy, iqtisodiy, psixologik va ma’naviy jarayonlarni chuqur tahlil qilish, jinoyatchilikning ildiz sabablari va ularni keltirib chiqaruvchi omillarni aniqlash jarayonidir. Profilaktika inspektori bu jarayonda tahlilchi, maslahatchi, psixolog va hamkor sifatida faoliyat yuritadi. U mahalla fuqarolar yig‘ini, ta’lim muassasalari, sog‘liqni saqlash tizimi, yoshlar ittifoqi va boshqa jamoat tashkilotlari bilan uzviy aloqada bo‘lib, hududdagi har bir ijtimoiy qatlamning muammolari, ehtiyojlari va xatti-harakatlaridagi o‘zgarishlarni doimiy kuzatib boradi. Shu asosda u o‘z faoliyatining strategik yo‘nalishlarini belgilaydi va kriminogen xavf darajasiga qarab, maqsadli profilaktik chora-tadbirlarni ishlab chiqadi. So‘nggi yillarda mamlakatimizda kriminogen vaziyatni o‘rganish tizimi sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarildi. Statistik tahlil, raqamli monitoring, geografik axborot tizimlari (GIS), videokuzatuv tarmoqlari, sun‘iy intellekt asosida ishlovchi prognozlash dasturlarining joriy etilishi profilaktika inspektorining ishini sezilarli darajada yengillashtirdi. Endilikda inspektorlar faqatgina jinoyat sodir bo‘lgandan keyin emas, balki uning oldini olish jarayonida ham faol ishtirok etish imkoniga ega bo‘ldilar. Masalan, ayrim hududlarda tahlil natijasida aniqlangan xavfli zonalarda tungi patrullik kuchaytirilgan, aholining ijtimoiy ahvoli bo‘yicha monitoringlar o‘tkazilgan, yoshlar orasida huquqbuzarlikka qarshi ma’naviy-ma’rifiy ishlar tizimli yo‘lga qo‘yilgan. Profilaktika inspektorining faoliyatidagi eng muhim jihatlardan biri — bu ma’lumotlarni tahlil qilish orqali hududdagi xavf darajasini aniqlash va kriminogen vaziyatni to‘g‘ri baholay olish qobiliyatidir. Bunda nafaqat ichki ishlar organlarining ichki ma’lumotlar bazasi, balki boshqa davlat idoralari va jamoat tashkilotlarining ma’lumotlari ham muhim o‘rin tutadi. Misol uchun, bandlik darajasi, ishsizlik ko‘rsatkichlari, yoshlar orasidagi ijtimoiy faoliyat, ta’lim muassasalarining ahvoli, ijtimoiy yordam tizimi — bularning barchasi jinoyatchilik darajasiga bevosita ta’sir ko‘rsatuvchi omillardir. Shu bois profilaktika inspektori faoliyatini faqat huquqni muhofaza qilish organi vakili sifatida emas, balki ijtimoiy barqarorlikni ta’minlovchi muhim tahliliy mutaxassis sifatida baholash zarur. Shuningdek, kriminogen vaziyatni o‘rganishda aholi bilan bevosita muloqot o‘rnatish ham katta ahamiyatga ega. Chunki ko‘plab jinoyatlar haqida dastlabki ma’lumot aynan mahalla aholisi, yoshlar yoki ijtimoiy tarmoqlardagi faollar orqali aniqlanadi. Profilaktika inspektori uchun aholi ishonchini qozonish — uning faoliyatidagi eng muhim yutuqlardan biridir. Aholi o‘z muammolarini ochiq ayta oladigan, o‘z hududining xavfsizligiga befarq bo‘lmagan muhitni shakllantirish — bu profilaktika ishining eng samarali yo‘li hisoblanadi.

ASOSIY QISM

Profilaktika inspektorining ma’muriy hududda kriminogen vaziyatni o‘rganish va tahlil qilish faoliyatini takomillashtirish, avvalo, jinoyatchilikka qarshi kurashning ilmiy asoslangan mexanizmlarini yaratish va ularni amaliyotga tatbiq etish bilan chambarchas bog‘liqdir. Kriminogen vaziyatni o‘rganish — bu oddiy statistik tahlil emas, balki

hududdagi ijtimoiy muhit, iqtisodiy rivojlanish, aholi bandligi, yoshlar faoliyati, oilaviy munosabatlar va ma’naviy holat kabi ko‘plab omillarni chuqur tahlil qilish orqali xavf darajasini aniqlash jarayonidir. Shu bois, profilaktika inspektorining bunday tahliliy faoliyati davlat siyosatining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Kriminogen vaziyatni o‘rganishda eng muhim jihatlardan biri – bu ma’lumotlarni to‘plash va ularni tizimlashtirishdir. Har bir ma’muriy hududda turli xil huquqbuzarliklar sodir etilishi mumkin va ularning sabablari ham bir-biridan farq qiladi. Masalan, sanoat zonalarida jinoyatlar ko‘proq iqtisodiy yoki mehnat nizolari bilan bog‘liq bo‘lsa, aholi zich yashaydigan mahallalarda ko‘pincha maishiy janjallar yoki o‘g‘irliklar ustunlik qiladi. Shu sababli, profilaktika inspektori har bir hudud uchun o‘ziga xos kriminogen xaritani shakllantirishi lozim. Bu xarita asosida u xavfli hududlarni aniqlaydi, ehtimoliy jinoyat o‘choqlarini belgilaydi va ularning oldini olish bo‘yicha maqsadli chora-tadbirlarni ishlab chiqadi. Shuningdek, zamonaviy sharoitda kriminogen vaziyatni o‘rganishda raqamli texnologiyalar, ma’lumotlar bazalari va sun’iy intellekt imkoniyatlaridan keng foydalanish zarur. Hozirgi kunda Ichki ishlar vazirligi tomonidan ishlab chiqilgan “Yagona profilaktika axborot tizimi” (YPAT) kabi elektron platformalar inspektorlarga ma’lumotlarni real vaqt rejimida tahlil qilish imkonini bermoqda. Bunday tizimlar yordamida jinoyatlarning dinamikasi, ularning sodir etilish vaqti, joyi, sabablari hamda jinoyat subyektlarining xususiyatlari chuqur o‘rganiladi. Bu esa profilaktika ishlarini aniq maqsadga yo‘naltirishga yordam beradi. Profilaktika inspektorining samarali faoliyati ko‘p jihatdan uning jamoatchilik bilan hamkorligiga bog‘liq. Chunki kriminogen vaziyatni to‘liq o‘rganish uchun faqat rasmiy statistikaga tayanish yetarli emas. Mahalla faollari, fuqarolar yig‘inlari raislari, yoshlar yetakchilari, o‘qituvchilar, psixologlar, diniy idoralar vakillari kabi ijtimoiy guruhlar bilan uzviy aloqa o‘rnatish zarur. Ularning fikrlari, kuzatuvlari va og‘zaki ma’lumotlari orqali hududdagi real ijtimoiy muhit haqida aniq tasavvur hosil qilish mumkin. Shu tarzda inspektor “profilaktik tahlil” jarayonida ijtimoiy hamkorlikning kuchli tomonlaridan foydalanadi. Kriminogen vaziyatni tahlil qilishda iqtisodiy omillar alohida e’tibor talab qiladi. Chunki ishsizlik, ijtimoiy tengsizlik, yashash sharoitining pastligi, aholining daromad manbalarining yetarli emasligi kabi omillar jinoyatchilikning asosiy sabablari sifatida maydonga chiqadi. Profilaktika inspektori bunday holatlarni aniqlagan taqdirda, tegishli davlat organlari, xususan, Bandlik va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi, mahalliy hokimliklar, nodavlat tashkilotlar bilan hamkorlikda muammolarni bartaraf etish yo‘lida ishlashi kerak. Bu orqali u jinoyatlarning ildiz sabablari bilan kurashgan bo‘ladi, bu esa samarali profilaktikaning eng muhim tamoyilidir. Bundan tashqari, psixologik omillar ham kriminogen holatni tahlil qilishda muhim rol o‘ynaydi. Ayrim jinoyatlar, ayniqsa, oilaviy zo‘ravonlik, yoshlar o‘rtasidagi to‘qnashuvlar, alkogol yoki giyohvandlik bilan bog‘liq holatlar shaxsning ruhiy holati va psixologik muvozanati bilan bog‘liq bo‘ladi. Shu sababli profilaktika inspektori psixologik tahlil usullarini yaxshi bilishi, kerak bo‘lganda mutaxassislar bilan birgalikda ishlashi zarur. U ijtimoiy xavfli shaxslarni aniqlash, ularning xatti-harakatini kuzatish va profilaktik suhbatlar o‘tkazish orqali ko‘plab jinoyatlarning oldini olishi mumkin. Kriminogen vaziyatni tahlil qilishda yana bir muhim yo‘nalish —

5-Noyabr, 2025-yil

yoshlar orasida huquqbuzarliklarning oldini olishdir. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, jinoyat sodir etuvchilarning katta qismi yoshlar orasidan chiqadi. Shu bois, profilaktika inspektorlari ta’lim muassasalari bilan hamkorlikda o‘quvchi va talabalar bilan doimiy suhbatlar, profilaktik darslar, seminarlar o‘tkazishlari zarur.

XULOSA

Profilaktika inspektorining ma’muriy hududda kriminogen vaziyatni o‘rganish va tahlil qilish faoliyatini takomillashtirish masalasi bugungi kunda O‘zbekiston Respublikasida huquqbuzarliklar profilaktikasi tizimini rivojlantirishning eng muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki kriminogen holatni chuqur tahlil qilmasdan turib, jinoyatchilikning sabablari va sharoitlarini aniqlash, unga qarshi samarali kurashish chora-tadbirlarini ishlab chiqish imkoniyati cheklangan bo‘ladi. Shu bois, profilaktika inspektorining faoliyati nafaqat ma’muriy hududdagi jinoyatlar sonini kamaytirish, balki ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish hamda jamiyatda huquqiy madaniyatni yuksaltirishga qaratilgan. Kriminogen vaziyatni o‘rganish — bu doimiy monitoring, tahlil, baholash va prognozlash jarayonidir. Mazkur jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun profilaktika inspektori zamonaviy tahliliy usullar, statistik va axborot texnologiyalarini mukammal o‘zlashtirishi, ma’lumotlarni tizimli tahlil qila olishi lozim. Ayniqsa, hozirgi davrda raqamli texnologiyalar, sun’iy intellekt, geografik axborot tizimlari, videokuzatuv platformalari va kriminologik monitoring tizimlaridan foydalanish inspektor faoliyatining samaradorligini oshirishda beqiyos ahamiyat kasb etmoqda. Shuningdek, profilaktika inspektorining faoliyati faqat texnik yoki huquqiy yo‘nalish bilan cheklanib qolmay, ijtimoiy-psixologik yondashuvni ham o‘z ichiga olishi zarur. Chunki jinoyatchilikning ildiz sabablari ko‘pincha insonlarning turmush sharoiti, ma’naviy-ma’rifiy darajasi, ijtimoiy tengsizlik, ishsizlik yoki oilaviy muammolarga borib taqaladi. Shu sababli, inspektor o‘z faoliyatida aholi bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri muloqotda bo‘lishi, ularning muammolarini o‘rganishi, og‘ir ijtimoiy holatdagi fuqarolarga ijtimoiy yordam ko‘rsatishda hamkorlik qilishi, yoshlar o‘rtasida huquqiy targ‘ibot ishlarini olib borishi muhim. Profilaktika inspektori kriminogen vaziyatni tahlil qilarkan, har bir holatga individual yondashishi kerak. Chunki bir hududda jinoyatchilikka sabab bo‘lgan omil boshqa hududda umuman ahamiyatsiz bo‘lishi mumkin. Shu sababli, hududiy tahlil, mahalla darajasidagi ijtimoiy monitoring, oilaviy muhitni o‘rganish, ta’lim muassasalari va mehnat jamoalarining ahvolini o‘rganish – bularning barchasi samarali tahlilning ajralmas qismidir. Bu esa o‘z navbatida, inspektor faoliyatining professional tayyorgarligini oshirishni, doimiy malaka oshirish kurslarida qatnashishni talab etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abduqahhorov, T. Huquqbuzarliklarni oldini olish va jamiyat xavfsizligi. Toshkent: Huquq, 2020.
2. Islomov, S. Profilaktika tizimi va fuqarolar bilan hamkorlik. Toshkent: IIV Nashriyoti, 2019.

5-Noyabr, 2025-yil

3. Karimova, N. Davlat boshqaruvi va huquqbuzarliklar profilaktikasi. Toshkent: Akademiya Nashriyoti, 2021.

4. Murodov, J. Hududiy monitoring va jinoyatchilikni oldini olish. Toshkent: Adabiyot va Huquq, 2021.

5. Home Office. Crime Prevention and Community Safety. London, 2018